

ХАРАКТЕРНИ ОБРЕДИ, ИГРИ И ХОРА
В СВАТБЕНИЯ НЕДЕЛЕН ДЕН ОТ СЛИВЕНСКИЯ КРАЙ

Мартин Стоянов Петков
докторант при
АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев” – Пловдив

Резюме: В миналото българската сватба е продължавала цяла седмица, а понякога дори и повече. През това време са се случвали редица обредни практики и ритуали, всеки с различна цел и в определено време. Неделния ден е същинският сватбен ден, и като такъв е наситен с обреди. Настоящия доклад е посветен на два от тях, „Забулване на булката” и „Посрещането на младоженците от свекър и свекърва”. Те са с особена важност и значение за сватбения обичай, затова са неизменна част от българската сватба във всички региони на България. Разглежданите в текста обредни моменти са описани по начина, по който са битували в Сливенския край, с характерните за тях практики, игри и хора.

Ключови думи: обичай, сватба, ритуал, обредни практики, игри и хора.

**CHARACTERISTIC RITES, GAMES AND HORO-DANCES IN THE
WEDDING SUNDAY'S DAY FROM THE SLIVEN AREA**

Martin Stoyanov Petkov
PhD student at
the Academy of Music, Dance and Fine Arts "Prof. Asen Diamandiev" – Plovdiv

Abstract: In the past, a Bulgarian wedding would last for the whole week and sometimes even more. During this time, various rites and rituals were performed: each having its proper place and purpose. Sunday is the day of the

actual wedding and, as such, is saturated with rites. This paper is dedicated to two of them: "*Veiling of the bride*" and "*Welcoming the newlyweds from the mother and father-in-law*". Since they are of particular importance and significance for the wedding custom, they are an integral part of the Bulgarian wedding in all regions of Bulgaria. The ritualistic moments discussed in the text are described as they existed in the Sliven region with their typical practices, games and horo-dances.

Keywords: Custom, wedding, ritual, rite practices, games and horo-dances

Неделния (същинския) сватбен ден е наситен с много обичаи и обреди. Още от ранни зори се започва с последните приготовления за този дългоочакван празник, който се явява официалното началото на ново семейство. Приготвят се и „булката“ и „годеника“ за този важен за тях ден. Момъка се бръсне, булката се сплита, а за това им помагат близки и приятели изпълнявайки специални за целта ритуали. По същото време група от хора от момкова страна тръгват с важната и не лека задача да доведат „кумовете“. Когато се върнат и доведат важните гости се забулва булката и вече всичко е готово „за да тръгне сватбата“. След това предстои „венчавката“ и куп други обичаи, които успоредно с веселието продължават до късно през нощта, а не рядко и до сутринта на другия ден.

В настоящата статия ще бъдат разгледани тези обреди, които се случват преди и след сключването на църковния брак, а именно „Забулване на булката“ и „Посрещането на младото семейство от свекър и свекърва“. Това са два основни момента без които нито една сватба не се е състояла. Ще се върнем в средата на XX век, а на моменти дори и още по – назад във времето, за да очертаем характерните особености на тези обичаи,

така както са битували по Сливенския край. Особено внимание ще бъде отделено на обредните практики, които са част от ритуалите, а на места ще се засегне и символиката, без да се анализира задълбочено.

Сутринта в неделя, докато бръснат младоженеца и сплитат булката, група от хора от страната на момъка заедно с музиканти отиват да вземат „кумовете” от техния дом. Там те ги посрещат с пълна маса, на която задължително има супа, за да се подкрепят, тъй като ги очаква дълъг и тежък ден. През целия ден, където има предвижване (до кума и обратно, до църквата и обратно), по пътя процесията се движи с танцова стъпка. С „ръченица”, наричана още „чепница” или „чепаница”, е по – характерно за селата от западната част на Сливенския регион (с. Крушаре, с. Чокоба, с. Селиминово и т.н.), а в тези от източната част се придвижват с „буенек”(с. Глушник, с. Тополчане и т.н.).

„Ръченица” – тактов размер 7/8 ^A

ОПИСАНИЕ НА ДВИЖЕНИЯТА

Движение 1. „Стъпка с чукче”

1 такт

На „раз” – стъпка с десния крак напред

На „два” – десният крак приляка, а левия преминава в положение на затворена свивка

На „три” – десният крак изпълнява чукче и същевременно пружинира

2 такт се изпълнява като **1 такт**, но на „раз” – стъпка с левия крак напред

Движение 2. „Ръченична напред”

1 такт

На „раз” – стъпка с десния крак напред, от пета към цяло ходило, като едновременно с това се приляка, а левия крак се отделя от земята

На „два” – стъпка с левия крак напред, десния се отделя от земята

На „три” – нисък прескок с десния крак напред, левия преминава в положение на отворена свивка назад – долу

2 такт се изпълнява като *1 такт*, но на „раз” – стъпка с левия крак напред

Описание на хорото

Танцуващите са наредени един до друг в редици, хванати за длани, като при **Движение 1** ръцете са свити в лактите пред тялото и пружинират нагоре - надолу в ритъма, а при **Движение 2** са спуснати долу покрай тялото, и се движат напред - назад. Този вид подреждане се нарича „на синджир” и е характерен за западната част на Сливенския регион (с. Селиминово, с. Гавраилово, с. Чокоба и др.), където се придвижват с „ръченица” до мегдана. **Движение 1** се изпълнява по – тежко в по – спокойно темпо, докато **Движение 2** се изпълнява по – буйно, в по – бързо темпо и има характера на заиграване. През цялото време танцуващите изразяват своята емоция, чрез много провиквания, които отговарят на моментното им състояние, зависещо от това дали играта е тежка, спокойна или се е завихрила и е по буйна. Тук е момента да се отбележи, че това зависи както от водача, така и от музикантите, които майсторски усещат нуждата на играещите, музиката да се забърза или да се успокои.

„Буенек” – тактов размер 2/4

Смесено водено хоро от с. Тополчане. Изпълнява се в умерено до бързо темпо.

1 такт

На „раз” – стъпка с десния крак напред, левия се отделя от земята

На „и” – подскок на десния крак, левия се придвижва напред

На „два” – стъпка с левия крак напред, десния се отделя от земята

На „и” – подскок на левия крак, десния се придвижва напред

Описание на хорото

В източната част на Сливенския регион е по – често срещано и характерно друг вид подреждане наричано „на верига” (с. Ж. Войвода) или „на буенек” (с. Тополчане). При него участниците са наловени един след друг, като има разновидности при начините на залавяне. По - често срещан е хватът за длани със свити в лактите ръце, които отреагират в ритъм, но се среща и хват за пояс отпред.

След като пристигнат в момкови почетните гости биват посрещнати и настанени подобаващо на богата трапеза, на която също има задължително супа. Кумът, наричан още „Цари Кум” или „Кръстник” сяда да се гощава, а Кумата („Кръстница”) и младоженеца отиват при булката. През това време се пее бавната песен:

*Постой куме, стой почакай
да си откупиш кумичката
не е мома за грош за два
най е мома за хиляда*

В с. Ковачите една от информаторките, Маринка Иванова, разказа един доста интересен обреден момент, характерен само за това село. Практиката описана от нея е еквивалент на популярното „настъпване”, което според народното поверие вещае кой ще командва в къщата. Ето и нейния разказ: „Пред вратата на стаята, в която е булката, стои „девера”. Когато свърши песента, той пуска годеника да влезе в стаята. В този момент

двамата с булката се спускат да счупят предварително оставена чиния пълна с вода и босилек. Който счупи първи чинията, той ще командва в къщата.”

След като се увери, че булката е готова, изпраща „девера” да поиска от Кума прошка и позволение булката да бъде „забулена”. Той отказва и връща пратеника два пъти, а на третия дава своето разрешение.

Тук е момента да се направи едно уточнение. В по – старо време, според информаторите от почти всички изследвани села, булката е вземана и отвеждана в момковата къща още на годежа. До сватбата тя спи при свекър и свекърва, при зълвите или при семейството на по – голям женен брат на годеника. Затова в деня на сватбата, когато доведат кумовете, тя вече е в момковата къща.

По време на забулването в стаята при булката, освен кумата и „девера” е още и годеника. Двамата са един до друг, булката е от дясно, а младоженеца от ляво, като стоят прави, стъпили върху възглавница, под която слагат „ръжён”, за да са здрави младите като желязото.

Кумата прекарва над младоженците „до три пъти” предварително приготвеното от нея було¹ и го слага на главата на булката. Тя го отмята два пъти, и чак на третия път го приема. След това ѝ се прави „перо” от цветя захванати за парче колосан памучен или копринен плат. По време на забулването дружките на булката припяват:

*А мо Пенке луда, млада
луда млада, неженена
кого пита да се жениш
за тоз Иван Яланджия
за тоз Иван Касканджия.
Той та лъже, той та маме*

¹ Задължение на Кумата е да намери и приготви булото, като често в цялото село е имало едно или две, които са се ползвали на всички сватби.

*и гледа да та открадне
с майкенти си вехти гривни
с майкенти вехти алтъни.
Твойте дружки за вода отиват
и край вас Пенке минават,
и на майка ти викат
я извикай на Пенка,
с нас за вода да дойде.
Майка ти отговаря,
ние Пенка сгодихме,
за Иван луд Гидия.*

като се стараят да я разплачат.

В книгата „История на Горно Александрово” Митко Койчев пише за обредна практика по време на забулването на булката, за която няма информация да е съществувала в другите изследвани села: „По същото време свекърът и свекървата играят **старешка** ръченица, като обикалят булката, а присъстващите ги пръскат с брашно за берекет.” [Койчев, 2012, стр. 196]

Тази „старешка” ръченица, по думите на информаторите, е по – специфична. Танцуващите правят бавни и плавни движения, стъпват „тежко”, а бавното темпо се запазва през цялото време.

След това се закичват по близките от сватбарите с „китки”, знак, че са част от сватбата, а момъка и момата се приготвят да бъдат „изведени”. Булката пъха в „працовете” на престилката си единия край на една кърпа, младоженеца пъха в пояса си единия край на друга кърпа, а кума хваща другите два края на кърпите и ги извежда навън. Среща се и вариант с лозови пръчки сключени в кръг, които се прекарват през кръста на младите.

Тончо Кондузов, в своята книга „Ичера”, обрисова доста нагледно ритуала по извеждането на булката битувал по специфичен начин в с. Ичера,

като дава интересни сведения и за действията около църковния брак: „Майката предава булката на младоженеца, казвайки: „До сега беше моя. Аз я учех и съветвах, тя ма слушаше. От сега нататък е твоя, предавам я на тебе. Да са слушате, да са уважавате!” Младоженецът дава пари на майката на булката – „плаща ѝ кърмата”. Деверът хваща под ръка булката и я извежда. Майка ѝ слага ръжена пред нея, запалва свещ и държи здравец. Бащата на булката с бакърче вино и босилек ръси сватбарите. „Старосватицата” слага в пазвата на булката едно огледалце, а в обувките ѝ пари. При извеждането на булката от дома ѝ пеят:

*Мари Ганке, лудо младо,
кого слушаш, та са жениш?
Майка ли ти ѝ дотегнала
та отиваш в друга къща?
На друга майка мамо ша кажеш
на други татко тати ша кажеш.”*

Пеят така докато булката се разплаче. Тръгват за черквата, където ще се извърши венчавката. Пред прага кръстникът сменя пръстените на младоженците. В черквата се играе три пъти „попско хоро”. Кумът хвърля сред сватбарите ситни бонбони и нахут.” [Кондузов, стр. 51]

Въпреки положените усилията да се открият някакви сведения за споменатото „попско хоро”, се оказа, че няма човек, който да знае и да помни такова хоро. Дали реално е съществувало в миналото, е въпрос, на който в днешно време няма кой да отговори еднозначно и категорично.

В с. Божевци, което както и с. Ичера е в планинския район на Сливенския край, също има интересна традиция. Когато извеждат младоженците „тъщата” и „тъста” слагат в обувките на младоженците пари. Отново няма информация това да се е правело в друго от изследваните

села.

От дома на младоженеца всички тръгват към църквата, където сключват църковен брак, наричан още „венчавка”. Този момент не е обект на внимание в доклада, затова няма да се спираме на него, а ще го прескочим и продължим към следващия.

След като излязат от църквата „сватбата” тръгва към къщата на момъка. Като приближат, ако има мераклии се надпреварват да занесат „мюждята”(добрата вест) на свекъра и свекървата, които чакат да посрещнат младоженците. „Когато шествието тръгва обратно за вкъщи, някой „по – окумуи” изтичва напред за да **вземе мюждята** (добрата вест) и **пукалът** – керамична гледжосана кана с красиви релефни изображения на узряло червено грозде. Който успее да стори това, става притежател на пукала.” [Койчев, 2012, стр. 196]

Задължително процесията трябва да мине на връщане по друг път и трябва да се внимава да не се срещнат две сватби, а ако това се случи, да не се срещнат очите на булките. Счита се, че това е на лошо.

В „момкови” свекървата е приготвила всичко за посрещането на новото семейство. Постлала е черга, а в по ново време се среща и вариант с бяло платно, пред което те се спират. Там тя захранва с питка младите, и има дава да отпият по глътка вино. След това свекъра или кума ги препасва през кръста с пояс, колан или венец от лозови пръчки и ги повежда към къщата.

Пред вратата младоженците се запъват и се дърпат назад. Не влизат докато близките родни и кумовете не обещалят дарове за младото семейство. Водача на сватбата (в с. Ковачите му казват „тамада”) започва да подканя с думи като „Я да видим какво ще даде Кума!” и други подобни, а на всяко обещание нарича и „пише”/„рисува” по стената с „главня” или „ражен”, а може и да дълбае с нож по горния праг на вратата „нишани”. Този ритуал

протича приблизително така:

Водача на сватбата казва: „Айде да чуем какво обещава свекъра”

Свекъра: „Давам биволите с колата”

В.: „Ако не ги дадеш, вълците да изядат биволите, колата да се счути”

В.: „А какво дава свекървата”

Свекървата: „Давам кокошката с билетата”

В.: „Ако не ги дадеш лисицата да ги изяде”

В.: „Куме ти какво ще дадеш”

Кума: „Давам едно агне”

В.: „Ако не го дадеш вълци да го изядат”

И така докато младоженците преценят, че обещаното е достатъчно, и склонят да влязат в къщата. На въпрос дали всичко, което се обещава бива дадено в последствие, информаторите отговарят, че „Обещаното не е като даденото!” и „Най – много свекър, свекърва и кумовете да дадат обещаното.”, а извода е, че освен близките роднини и кумовете, по – голямата част от останалите не дават нищо от обещаното.

„...правят се големи обещания за ниви, лозя, накити – най – вече алтъни, добитък и др. ...В много случаи те не са се изпълнявали и оттам води началото изразът: „Обещава като на сватба” за онзи, който обещава неизпълними неща” [Койчев, 2012, стр. 196]

Преди окончателно да влязат в къщата булката маже рамката на вратата с мед за да е сладък живота на младите. „Свекървата поднася на булката паничка с вода с думите: „Я да видим булката умее ли да маже”, защото мазането на стените и пода вкъщи е важно условие за скопостта на селянката.” [Койчев, 2012, стр. 196] След това и дават в ръцете пита и бакър с вино, за да не влиза с празни ръце в къщата, и чак тогава прекосяват

прага. Вътре тя премита, пресява малко брашно и разравя огъня, а младоженеца я захранва.

Посрещането в „момкови” също е доста образно описано от Тончо Кондузов: *„На връщане от черквата сватбата минава по друг път. Спират пред вратата на момковата къща. Свекървата тържествено посреща булката, постилайки пред нея месал или черга. Свекърът „харизва” на булката нива, някакъв добитък, дава ѝ алтъни. Като влязат в къщи, малко момче с питка в ръка блъсва и разделя младоженците. Завеждат булката в „булчинската стая”. След малко младоженецът отива при нея. На бакърена синийка им донасят хляб и сол – да вземат по хапка, за да се обичат като хляба и солта. После им дават ядене – пържено сирене (булчинска манджа).”*

„След това булката излиза и повежда „булчинското хоро”. До нея се хващат младоженецът, свекърът, свекървата, кумовете и останалите сватбари. След хорото сватбарите си отиват. Вкъщи започват последните приготовления за сватбената трапеза, която ще е надвечер.”
[Кондузов, стр. 51]

От описаното в книгата за с. Ичера и информаторите в планинските села, може да се направи ясен и категоричен извод, че има разлики в това как протичат там двата обредни момента съпоставяйки ги с изпълнението на същите в селата от равнината. Това е продиктувано не толкова от природните условия, колкото от това, че планинските са по – отдалечени и имат влияние от съседните планински села и градове от други региони.

Относно разгледаните в текста обреди може да се каже, че се явяват като края на един етап от живота на младите и началото на друг. Ако по време на забулването те все още са само сгодени и официално все още не са семейство, то в момента в който се върнат в момковата къща при

посрещането от свекъра и свекървата в бъдещият им дом, това вече е факт. Те окончателно променят своя статут и от този момент нататък на тях ще бъде гледано по друг начин, ще имат по – различни задължения и в обществото ще се държат според утвърдените обществени норми.

Всички ритуали и обредни практики целят да донесат на младото семейство най – вече здраве и дълголетие. Пример за това е железния „ръжен“, който се слага под възглавницата по време на „забулването“. Полагат се усилия също да се предотврати негативното развитие на семейния живот, спазвайки редица поверия, като това да се избягва срещането на две сватби, а ако това стане, булките да не се гледат една друга, за да не си срещнат погледите.

Също така се прави всичко възможно за да се продуцира брачно щастие, многодетност и имотност на младите, както и плодородие по нивите и добитъка, нужни за прехраната на семейството, а и не само. Булката влиза с пълни ръце, за да е „пълен живота“ им занапред; маже рамката на вратата за да им е сладък съвместния живот и т.н.

В заключение може да се каже, че това са два обредни момента с изключително голямо значение за традиционната българска сватба. Без тях не е минавал нито един празничен ден, в който младите окончателно започват нов съществен етап от своя живот. Денят в който създават свое семейство.

Литература:

- 1) Андонов, Антон, „Сватбени игри и хора от Ямболско“, Пловдив, 2014
- 2) Влайков, Светлозар, „Книга на символите“, В. Търново, 2003

- 3) Енев, Димо, *„Непознатият Еркеч – пътят от младежката задявка до сватбата”*, АМТИИ „проф. Асен Диамандиев” – Пловдив, 2019
- 4) Иванова, Радост, *„Българска фолклорна сватба”*, БАН, София, 1984
- 5) Койчев, Митко, *„История на Горно Александрово”*, ИК „Жажда”, Сливен, 2012
- 6) Кондузов, Тончо, *„Ичера”*, „Финики – Веселин Ганев”, Сливен
- 7) Маринов, Димитър, *„Народната вяра и религиозни народни обичаи”*, БАН, София, 1994
- 8) Найденова, Горица, *„Година – живот – история”*, София, 2006
- 9) РИМ – Сливен, ЕАН_Е – 24, а.е – 4, песни на сватба

Мартин Стоянов Петков
martinpetkov1990@abv.bg